

Ролята на църквата и държавата в съвременната криза

Наталия Христова: *Държавата – необходимо зло или доброто, без което не можем? Юдео-християнски принципи на модерната държава.*

1) Исторически корени и предпоставки за схващането „държавата като необходимо зло“:

Схващането за държавата като „необходимо зло“, има своите дълбоки корени в българския менталитет, чието формиране наблюдаваме особено осезаемо още от епохата на българското Възраждане. То е резултат от типичната за градската среда **склонност към автономия и самоуправство**, съчетаната с **ограничения консуматорски прагматизъм и силно изразения клиентелски рефлекс на българското село** – други две черти на българския характер, които ярко открояват същността на преобладаващата част от българското общество – т.нар. „селска среда“.

Двете общности живеят през продължителен период от време отделени, в собствени и различни реалности и не искат да знаят нищо една за друга, освен че съществуват. В резултат от това животът на преобладаваща част от българското общество (селска среда) се съсредоточава в силната затвореност и ограниченост на 2–3 рода, които са били напълно способни да осигурят изцяло съществуването си, без да влизат в съприкосновение с представители на т.нар. „ябанджий“ – хора, непринадлежащи на рода и невключени в строгата му, затворена и самовъзпроизвеждаща се система. Оттук и традиционната за тази среда психология, която естествено и логично не може да бъде благодатна почва за култивирането на по-дълбоко съзнание за принадлежност към по-голяма общност (народ, нация).

По същото време в градовете, стимулирани в развитието си от Османската власт, преобладава българско търговско и занаятчийско съсловие, организирано в самоуправляващи се и независими от държавната юрисдикция еснафи. Държавната власт се е занимавала само с т.нар. „катили“ – криминални престъпници. Ражда се една общност без организирано общество и без своя държава; нещо съвършено спонтанно, регламентирано от самосъзнанието, а не от законови норми – поради това и много устойчиво. Еснафските организации (лонжиите), църковните борби, просветната и книгопечатна дейност се финансира най-вече от самото население: няма държавна каса, няма данъци, липсва елемент на принуда. Има тегоби и данъци по отношение на империята, но те са връзки с нещо чуждо, което, като се удовлетвори, те оставя на мира. Като прибавим към тези обстоятелства самозадоволяването на българското село, стигаме до *корена на искомното българско недоверие към държавата: едно необходимо зло, което не ти осигурява никакви блага, а само може да прибере парите ти.*

В съвременното ни нещата не са се променили към по-добро. Всеки ден се сблъскваме с абдикирали от всички свои задължения и отговорности към гражданите си държавна администрация и институции. За да получи онова, което му се дължи по закон от тези институции, човек често пъти се вижда принуден да прибегне до добре отработения и за съжаление незабравен свой рефлекс на снишаването, угодничеството, търсенето на подходяща група, към която да се прикалемиса, за да спечели благоволение и да получи онова, заради което всъщност те са назначени да бъдат и да функционират. Ако не иска или не може да използва този подход, човек се вижда принуден да премине в опозиция и да започне „да враждува“ с държавата, за да получи онова, което му се дължи. Много пъти, в търсенето и отстояването на своите права (на съвсем материално и битово ниво) човек, за да изиска дължимото му се съдействие, в отчаянието си се вижда принуден вместо от

институциите, които всъщност отказват да му помогнат, да търси помощта на предавания като: „Господари на ефира“; „Открито“ или „Частен случай“ с надеждата някаква част от проблема му да се реши, а животът му да се промени към по-добро.

2) Юдео-християнски принципи в изграждането на модерната, съвременна държава

Доколко така очерганият по-горе тип взаимоотношения „гражданин-държава“ е сроден с християнския светоглед? Дали и доколко българският народ, наричащ себе си „християнски“, открива в отношението си към държавата, но и в принципите, по които тя е изградена и функционира назначената от Бога от Библията цел за нейното съществуване? Каква е ролята на Църквата (като институция, но преди всичко като богочовешка общност, назначена от Бога да занесе в света сърцето на Евангелието) във взаимоотношенията „държава-общество“?

Идеята за държавно управление; за създаване на ясно дефинирана система от правила, които да регламентират поведението и взаимоотношенията между членовете на обществото *не е човешко постижение*. Фундаментът ѝ откриваме още в Бит. 9:5–6, далеч преди установяването на Израил като отделен за Бога народ, описано в книгата Изход. Това е доказателство, че установените от Бога правила на управление са валидни за цялото човечество, а не само за една малка част от него в лицето на избрания народ Израил.

В посочените стихове, Бог дава на Ной след потопа и излизането на семейството му от ковчега заповед да не се пролива човешка кръв, защото всеки човек е създаден по Божий образ и подобие. Свидетели сме на *зараждането на основите на наказателното правораздаване*; установява се принципът, че за всяко нарушение в зависимост от неговата тежест, следва да бъде наложено и равностойно по степен наказание. Бог създава основата на тази система, като установява най-тежкото наказание за най-тежкото престъпление. Чрез добре познатия в правото днес принцип „на когото е разрешено по-голямото, е разрешено и по-малкото“, Той делегира на човека *право да правораздава* и да установи далеч по-подробна система от правила и за други, по-малки по тежест престъпления, следвайки въведения от Бога принцип: *тежестта на наказанието следва да съответства на тежестта на нарушението*.

Друг важен принцип, прокаран в посочените стихове от Библията, е този за наличието на общовалиден (за всички хора) критерий за „Добро“ и „Зло“, т.е. *за валидни за цялото човечество морални категории*, стоящи в основата на всяко човешко правосъдие и правораздаване. Критерий, който започва и завършва с личността на Самия Бог; който изчерпва цялото си съдържание и смисъл в Личността на Бога от Библията, Който Е самото ДОБРО.

Именно този божествен отпечатък на Божията личност стои в основата на всяка човешка личност днес – създадена по Божий образ и подобие, колкото и пъстър и многообразен откъм религиозни практики и вярвания да е светът сега; колкото и толерантен да е той към всякакви чудати форми на „етика“ и „морал“. Красноречив пример за това от практиката ми на юрист е фактът, че и най-заклетият и безпощаден престъпник, веднъж попаднал под властта на правораздавателната система, ако не за друго, апелира към нея за и очаква само едно – *справедливост*. За чия справедливост всъщност става дума в тези очаквания и надежди дори на най-извратения човешки ум? За тази, отмерена според собствената му мярка? Ако е така – повече от очевидно е, че човек в подобно положение не може да се надява на нищо добро за себе си. Факт, който сам по себе си прави безсмислени всички негови надежди. Въпреки това, човек в подобно положение очаква и продължава да се надява на нещо „справедливо“ и в крайна сметка „добро“ за себе си, т.е. на справедливост, изградена върху стандарти *разбираеми и валидни за всички*, които надхвърлят собствените му човешки критерии на поведение и стоят извън и над него самия. Критерии, които в същото време са валидни за всички хора, без оглед на политическата им принадлежност, религиозни вярвания, социално положение и други създадени от съвременния свят критерии на социално, културно и икономическо разделение.

Ако към това прибавим и сентенцията на древните римски юристи за правото като изкуство за ДОБРОТО и СПРАВЕДЛИВОТО (все морални, духовни, общовалидни за цялото човечество и ненуждаещи се от дефиниране и пояснение категории), ще получим завършената картина на свят, в който сам БОГ Е единственият критерий за добро и зло, началото и краят на всяка морална и ценностна система, стояща в основата на всяко човешко правосъдие и правораздаване.

Други текстове от Стария Завет прокарват идеята, че *анархията е разрушително зло, което е негодно на Бога*. Затова Той установява необходимостта от държавното управление, чрез което злото да бъде ограничено. Историята от книга Съдии 18–25 глави разказва за пагубните последици от липсата на управление и за мащабите на злото, когато в държавата такова липсва и *„всеки върши онова, което е добро в собствените му очи“*. Този трагичен разказ от историята на еврейския народ показва защо необходимостта от строго установени правила в управлението е толкова жизнено необходимо.

Веднъж установил идеята за необходимостта от държавно управление, заради естеството на човешката природа, Бог ясно и недвусмислено очертава и промислените от него функции и назначение на това управление, *идеята за истинската мисия и назначение на управлението*. Нея откриваме прокрана ясно през цялата Библия.

Най-синтезирано казано, *правителствата трябва да раздават правосъдие* (да управляват според установените от Бога стандарти за ДОБРО и ЗЛО) *и да защитават слабия*. Ярки примери за това намираме ясно очертани от Стария Завет: например, в Данаил 4:27 (*„Затова царю нека ти бъде угоден моят съвет да напуснеш греховете си чрез вършени на правда и беззаконията си чрез правене на благодеяния на бедните, дано се продължи благоденствието ти“*), Пс. 82:2–4 (*„Докога ще съдите несправедливо и ще показвате лицеприятие към нечестивите. Съдете справедливо сиромаша и сирачето, отдайте правото на оскърбения и бедния, отървавайте ги от ръката на нечестивите.“*), Притчи 28 и 29 глави (Управляват ли праведници, народът се весели, а когато нечестив човек е на власт – народът стене, 29:2). А в Новия Завет се достига кулминация в думите на ап. Павел в Рим: 13:1–7: *„Всеки човек да се подчинява на властите, които са над него; защото няма власт, която да не е от Бога и колкото власти има, те са определени от Бога. Затова, който се противи на властта, противи се на Божиата наредба, а които се противят, ще навлекат на себе си осъждение.“*

Тъй като човекът е грешен, за него властта е силно и често пъти непреодолимо изкушение. Затова е необходимо тя да не бъде концентрирана в ръцете на отделна личност или група, а да бъде разпределена между повече хора или групи от хора, които взаимно да се контролират в това как упражняват предоставените им правомощия. В основата на това взаимодействие между отделните власти стои правилото, че *никоя не може да изземва упражняването на правомощията, предоставени на другата*.

Звучи ли ви познато? Сигурно много от вас ще разпознаят в него едно от най-големите постижения на съвременната демокрация – принципът за разделение на властите на Монтеस्कьо, който вдъхновява много студенти по право при изучаване на дисциплината *„Теория на държавата и правото“*. Този принцип е удачно заложен и в българската Конституция и е основателен повод за гордост на депутатите от 7-то Велико народно събрание. Фундаментът на тази идея откриваме ярко изразен в книгата Второзаконие, в края на 16 глава и 17:14–17. Към края на 40-те години на лутане в пустинята и преди навлизането на народа на Израил в обещаната земя Бог дава ясни и конкретни параметри за това как трябва да изглежда държавното управление. На народа на Израил е разрешено да избере измежду събратята си цар по Божието сърце, ще рече – личност, която носи одобрени от Бога морални качества, за да застане начело на управлението на държавата. Царят обаче не бива да събира за себе си много коне (т.е. да концентрира в ръцете си прекомерно много власт), нито да се опитва да връща народа в Египет с цел да увеличава конете си (т.е. да управлява според

стандартите на злото с цел – прекомерно много власт“). Като суверен той е символ на държавната власт и независимост на държавата, която управлява. На него са възложени и основните функции по държавното управление. В негово лице откриваме ясно изразените функции на съвременната изпълнителна власт. В дейността си обаче, той е задължен да се подчинява на закона (17:18–20), т.е. на законодателната власт Е и Си остава Самият Бог.

В края на 16 глава Библията ясно очертава структурата, правомощията и принципите на работа на правораздавателната власт – на която е възложено да прилага точно установените от Бога правила за отношенията между хората и за държавното управление. Съдиите трябва да съдят народа справедливо, а правосъдието не бива да бъде изкривявано. Ярко изразените принципи на функциониране на правораздавателната власт: *обективност, независимост, върховенство на закона в работата на съда, разрешаване на всеки отделен случай в съответствие с вътрешното убеждение на отделния съдия*, формирано въз основа на събраните по делото доказателства, разпоредбите на закона и съвестта (морала) – велико постижение на съвременната демокрация и отразени и в сега действащия у нас Закон за съдебната власт, намираме синтезирано и безапелационно изразени в Втор. 16:19–20. Те остават неизменни и до днес, защото към тях нищо не може да бъде добавено, а и нищо не може да бъде отнето. Установена е дори и институцията на върховната съдебна инстанция, натоварена с отговорността да решава по-трудните дела, с които местните съдилища не могат да се справят (17:8,9).

Законодателната власт е олицетворена от Бога. Тя завинаги си остава изключителен Негов приоритет, който Той не делегира на нито едно човешко същество, дори на най-чистите по дух и сърце и достойни за подражание личности от Библията – Данаил, Моисей, Ной, Авраам. Показателно, нали? Така царят (изпълнителната власт) освен на върховенството на закона (съдебната власт) остава подчинен на Божиите стандарти за добро – тази идея намираме отразена в 17:14, където са ясно очертани качествата, които следва да са налице, за да бъде избран някой от народа за цар. Той трябва да е угоден на Бога, избран от Него Самия, т.е. човек който познава Бога и има ясно изразени морални стандарти, съответстващи със зададените от Него самия основи за добро.

Други важни принципи, които откриваме в Библията, са:

- прилагането на закона еднакво както към управляваните, така и към управителите (*принцип на равенство пред закона*).
- *Управителите да се избират от народа* (Втор. 17:14,15).

В заключение: Като християни, не просто изповядващи, но и прилагащи всеки ден в живота си християнския светоглед, твърдо вярваме, че основният и най-уникален начин, по който Бог унищожаваша злото в света е чрез *качествена промяна на човешките умове и сърца* – промяна, която не може да стане факт без вяра в Исус Христос, като Бог и Спасител. Промяна, която стои в сърцето на християнското послание и е и завинаги ще си остане изключителен приоритет на Църквата (не като институция, но преди всичко като богочовешка общност, назначена от Бога да занесе в света сърцето на Евангелието за спасение на човешките души).

В същото време, в света, където сме призвани да живеем онова, в което вярваме, не можем да не признаем че *този уникален път не е единственият за противостоене на злото*. За постигане на тази цел Бог използва и установеното от него държавно управление, принципите на което вече разгледахме. Всеки мислещ и буден човек не може да не признае, че в света има форми на злото, които могат да бъдат контролирани или ограничени единствено чрез установените стандарти за държавно управление (тероризъм, трафик на хора, войни, тежки криминални престъпления).

В този аспект, Църквата и държавата имат своята обща мисия за противостоене на злото и ограничаване на неговите пагубни последици и размери.